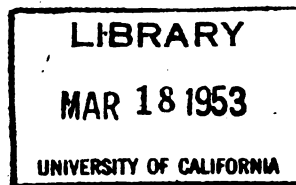

1955
НАШ ЈЕЗИК
СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 1-2

БЕОГРАД 1952

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О уједначавању у књижевном језику	1
2. М. Павловић: Значење придева с наставком <i>-аст</i> и његових варијаната	9
8. М. Шевановић: О једноме облику имперфекта и поводом њега	25
4. В. М. Мићовић: Још о речима изведеним од именице <i>магнет</i>	33
5. Б. Милановић: О употреби бројног придева <i>обоји</i>	38
6. Иван Појовић: Инфинитивна основа неких глагола III врсте	45
7. Милош С. Московљевић: Поводом стогодишњице II издања Вукова Рјечника	58
8. Језичке поуке	69

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1952

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

О УПОТРЕБИ БРОЈНОГ ПРИДЕВА *ОБОЈИ*

Познато је да се бројни придеви, који у савременом књижевном језику имају само множинске облике, употребљавају уз именице зване *pluralia tantum* (пример: *двоји наочари, троје новине, четвора враћа*) и уз такве које имају и јединицу — кад својим обликом множине означавају извесну природну целину, пар или скуп (пример: *двоје рукавице, двоји волови, троји просиоци, троја ребра, двоји сватови* и сл.). Одавде се види да се бројним придевом, у овом другом случају, обележава колико има на броју тих множином исказаних целина; тако је *двоји волови* — два пара волова, а *троји просиоци* = три одвојене групе просилаца. Једино бројни придев *обоји* има, поред одређене количинске вредности, и своје посебно значење: њиме се понаособ истичу такве две групе предмета или лица; тако, на пример, *обоји опанци* значи „и један и други пар опанака“, а *обоји сватови* — „и једни и други сватови“.

То је све што има да се каже о значењу и употреби бројних придева уопште. Та употреба, дакле, није нимало компликована; готово се може рећи да је проста, једноставна. Као таква она је јасно формулисана и у свим нашим познатијим граматицама, од Мале српске граматике Даничићеве (1850) до данас. Међутим, у пракси није увек тако: ту употреба и ове врсте бројева пада доста тешко нашем школованом свету. Зато није чудо што се притом лако рађају неправилности које кваре чистоту књижевног језика.

У овом чланку узео сам да покажем како стоји с употребом бројног придева *обоји* и, нарочито, да упозорим на грешке које се у вези с њим чине, а које нису тако ретке, као што ће се видети.

Али прво ово. Према материјалу у историском речнику Југославенске академије, s. v. *обој*, ова је реч некада имала

и облике јединине за сва три рода; од тога је до савременог језика доспео само облик ср. рода *обоје*, који је у њему, као што се зна, збирни број. Ово више узгред. За нас је овде важна и интересантна друга потврда која се тамо налази; а она је у томе да се множински облици бројног придева *обоју* раније, у прошлости, нису употребљавали као данас, већ друкчије. Како — показују примери (од XIV века надаље): *oboja vladičstvija, oboje sestre, oboje kriposti* и др., као и пример из Душанова законика: *Da daduť oboji*, који ишту свѣдоке, опъ *polovinu*, а опъ *polovinu*. Ови облици стоје, дакле, на месту где би се сада обавезно морали употребити облици броја *оба*. Први пример у коме се бројни придев *обоју* односи на именице из горње друге групе јесте из каснијег времена, тек из друге половине XVII века, нађен код босанског писца И. Анчића: *Jedno su Farizei, a drugo Saducei, oboji puni grija svakoga*.

Ова употреба бројног придева *обоју* почела се одмах развијати на рачун старије и у развиту је узела толико маха да је ову, за релативно кратко време, потпуно потиснула, тако да је у савременом књижевном језику граматички она озакоњена као правилна (поред употребе уз именице *plur. tantum*), а прве је сасвим нестало. У речницима Ј. Ак. и Броз-Ивековића, као и у Маретићевој Граматици и стилистици (друго изд., 1931, стр. 192) наводе се за овакву употребу само неколика примера из Вукова језика и језика народних умотворина. Ја сам за овај рад прегледао лексикографску грађу Института за српски језик САН и у њој такође нема много таквих примера. Углавном то би били ови:

Ако се кодъ кога злочинства ... нађе и одъ олакшавајући и одъ отешчавајући околности, гледаће се ков одъ *обои* претеже (Кривич. законик 1860, 32) — дакле, при одмеравању тежине злочинства узимају се подједнако у обзир, на једној страни, олакшавајуће околности и на другој — околности отежавајуће; — Међусобно преобраћанъ *обои* одломака 'едни у друге, по Мочнику (Јоан. Пантелић, Программъ првѣй ... 1853, 35) — тј. претварање и простих и децималних одломака једни у друге; — Онђе ће се с дасморешама удавачким срету

ђевери, ту заједнички једу и пију, па се одатле ђевери женикови враћају, а *обоје* дасмореше продужују пут (Ст. Дучић, Живот и обичаји племена Куча, СЕЗБ. књ. 20, 228) — „обоје дасмореше“ чине овде две дасмореше, „женске сватарнице“, од „женикове близике“ и две удавачке; — Те се стене знатно разликују по петрографском хабитусу од мермера и шкриљаца Белог Камена и Козјака, а друкчије су и од метаморфисаних стена Велешке Клисуре. Несумњиво су од *обојих* млађе... (Ј. Цвијић, Основа за географију и геологију Македоније и Старе Србије, изд. САН књ. 1, 1906, 293) — тј. млађе су у исто време и од мермера и шкриљаца Белог Камена и од стена Велешке Клисуре; — ... Њихова борба [тј. борба ускока] с Млечићима ... изазвала је дивљење, јер беше врло велика разлика у количини ратника, које су *обоји* имали на расположењу (Јов. Н. Томић, Летопис МС св. VI 1901, 49) — „обоји“ = ускоци, с једне, и Млечићи, с друге стране.

Овим примерима за правилну употребу бројног придева *обоји* додајем још два за које мислим да могу ићи с њима. То су: С том се академијом надметао амстердамски реторичарски „љубављу цветни“ еснаф, док се напоследку *обоји* не удружише, те заједнички не саставише ново позориште (Др. Јов. Шера, Општа историја књижевности III 1873, 542, у преводу Ст. Новаковића) и — Овде се истиче сад најбитнија разлика између енглеске-парламентарне и америчке-претседничке владе. Полазна тачка је код *обојих* једна и иста: суверенитет народа што образује бирачко тело (М. Ђ. Миловановић, О парламентарној влади 1888, 8). Овде се, као што видимо, облици бројног придева *обоји* односе на именице *академија*, *еснаф* и *влада*. И нема никакве сумње да су се писци, кад су употребили *обоји*, повели за природом значења ових именица. Свака од њих обликом јединине обележава одређен појам у чију садржину улази изванредан број лица обухваћених и сједињених одређеном и заједничком друштвеном функцијом. У њиховој је свести, свакако, било овакво, множинско, одн. колективно значење именица *академија*, *еснаф* и *влада*; или, још тачније и ближе речено, они су у том

тренутку имали на уму првенствено претставу о лицима која чине састав *академије* и о другима која претстављају *еснаф*, одн. претставу о лицима-члановима *влада*. Само у овом смислу треба разумети овде употребу бројног придева *обоји* (мада би се други пример могао схватити и друкчије и тада би ишао с примерима о којима ће после бити говора). Али потребно је одмах рећи да се иначе значење ових именица не одређује на овај начин јер су то, уствари, заједничке именице и у појмовима који се њима обележавају далеко претеже значење целине над колективношћу; тако се оне своде на означавање извесних засебних јединица — у односу на остале сличне објекте. И отула, природно, имају и облике множине кад се мисли на више таквих јединица.

Као што се из свих ових примера могло видети, да се, у овом случају, правилно употреби бројни придев *обоји* потребно је да у датом исказу постоје две групе или скупине с најмање од по два лица или предмета који опет једни према другима егзистирају као јединствена заједница. И њиме се онда такве две множином обележене скупине посебно истичу, као што је то већ речено. Али на другој страни видимо, и у књижевном језику, не ретке случајеве у којима бројни придев *обоји* није употребљен овако, с овим обавезним елементом, већ је узет тако да се њиме означавају и истичу само два предмета. Према томе његово је значење у тим случајевима „и један и други“, а такво се значење исказује искључиво основним бројем *оба*.

Примери: После тога пође Карло с големом силом на Аваре... који су... освојили већи део Паноније и Дакије, па одатле често упадали к северо-западу у Ђерманију, а на југо-исток у низантијске земље робећи и пустошећи *на обојим странама* (Ст. Бошковић, Историја света књ. II св. 1, 1872, 44); — Но ма колико да су различне полазне тачке *овим обојим начинима* о примени средњег система при казњењу стварног стицаја, тек свакојак оба та начина имају као заједничку карактеристику то: да и по једном и по другом кривац трпи казну за сва своја кажњива дела (Ј. Ђ. Авакумовић, Стицај злочина 1883, 155); — Комплот има нешто

заједнички са случајним саучешћем; а нешто опет засебно од њега. Заједнички им је то: да саучесници у *шим обојим облицима* намерно раде на извршењу једног кажњивог дела (Ј. Ђ. Авакумовић, Саучешће 1885, 73); — Клуб нареди Др. Клајићу, председнику *обојих клуба* да прогласи тај закључак Народним листом (Стј. М. Љубиша, Целокупна дела II, 286) — „обојих клуба“ — Задарски народни клуб и Народни саборски клуб; — Крилни одреди на *обојим боковима* положаја држали су један другог у шаху, а на главном положају била је непрестана ватрена борба... (Д. Ђурић, Тактика... 1885, 147); — Рам од гредица, који је везивао темељ са дашчаним спратом, одвојен је од *обојих* и избачен... (Јеленко Михаиловић, Трусне катастрофе 1927, 29; — ... Врло је вероватно... да међу децом која се рађају у тим крајевима буде доста мезокефала и долихокефала, али да им се облик лубање измени ненамерним утицањем (колевка) или и намерним (трљањем, везивањем), а негде и под *обојим ушцајима* (Мил. С. Филиповић, Гл. Етн. музеја X 1935, 29); — Биће довољно ако одамо признање *обојим ценшрима* за проучавање Његоша, и Цетињу и Београду... (Књижевност V 1950, 76).

На основу свега што је горе казано о употреби бројног придева *обоји* јасно је да у овим примерима њему нигде није место, да је он, према томе, овде свуда употребљен погрешно. Наша граматика савременог књижевног језика овакву употребу његову не допушта. Питање је сада: шта њу изазива тако често кад је историски одавно ишчезла? Мислим да се на то питање може дати овај одговор. У свим наведеним примерима, као што се види, облик бројног придева *обоји* стоји у зависним падежима, без предлога или с предлозима, а у тим падежима, знамо, доста су необични облици броја *оба*. Зато ја сматрам да су писци у таквој ситуацији, кад су имали да употребе његове облике, узимали морфолошки ближе и приступачније облике бројног придева, што, у исто време, показује да им је отсутно језичко осећање за правилну употребу ове речи. Овакву претпоставку непосредно поткрепљује други пример у коме датив

множине гласи *овим обојим начинима*, а одмах затим, у номинативу, стоји *оба ша начина*. Разуме се да упадање у грешку није никада био оправдан излаз јер у језику увек постоји могућност да се до тога не дође. Тако је и у овом случају. У нашем савременом књижевном језику, као што је познато, бројеви *два, оба, три* и *четири* ретко се употребљавају с променљивим облицима. „Кад год се значење појединих зависних падежа може означити неким предлогом и кад га је и без такве ознаке могуће разумети, ови бројеви се данас употребљавају у непромењеном облику” (Мих. Стевановић, Граматика српскохрватског језика, Београд 1951, стр. 194). Тако се у горњим примерима могло рећи (и да то буде сасвим исправно): *на обе стране, у оба ша облика, председнику оба клуба, на оба бока, под оба ушцаја* — ако су се хтели избећи одговарајући падежни облици овога броја (на обема странама, у тим обама облицима, председнику обају клубова, на обама боковима, од обају, под обама утицајима) који заиста нису обични и зато постају све ређи и архаичнији; једино се морало рећи: *овим обама начинима* и, у последњем примеру, *обама ценшрима*, што, нема сумње, значи да је ту, у дативу, најпре могло доћи до позајмљивања облика бројног придева *обоји*, наравно, уколико се директно мисли на падежни облик броја *оба*, а не на његову могућну описну замену („и један и други“).

Иако примери који су овде изнесени за правилну употребу бројног придева *обоји* нису скупљани с циљем да покажу њено стање, ипак се и из њих може видети да се ова реч не јавља често у нашем савременом књижевном језику. Она се у њему обично, и све више, замењује изразом „и једни и други“ — који се слаже с именицом. Примери за ово могу се врло лако наћи. Ја имам при руци ове:

Вук држећи се народа употребљава у својим дјелима *и једне и друге облике* (Граф. и стил., прво изд., 1899, стр. 7) — тј. и облике придевских и заменичких речи са придевском променом, на једној страни, и њихове облике са именичком променом, на другој; — Тако исто може доћи презенат *и једних и других глагола* место

перфекта (Љуб. Стојановић, О значењу и употреби глаг. облика у реченицама, Јужн. фил. књ. II, стр. 195) — тј. и глагола перфективних и глагола имперфективних; — Пошто су гласовне промене ограничене временски, сасвим је разумљиво што међу овим новим променама у нашем језику има и других које се врше сада. *И једне и друге те промене* огледају се и у нашем књижевном језику... (М. Стевановић, навед. дело, стр. 43); — Требало је, мислим, и при обради саме промене одвојити именице м. р. на сугласник од осталих, задржавајући при томе *и једне и друге* у истој врсти (Св. Марковић, ЈФ. књ. XIX, стр. 318).

Да закључим. Све ово несумњиво показује да је у језичком осећању постала ближа оваква изражајна конструкција него непосредна употреба облика бројног придева *обоји*. А то је опет проистекло из саме природе његова значења. Ту имамо да се једним гласовним скупом истичу две одвојене целине предмета или лица које су у датом тренутку заједно обухваћене радњом реченичког предиката, а описни израз претставља, на очигледан начин, формално обележавање тих семантичких компонената. И не само то — већ се тиме добија и у степену њихова истицања: оно сада, овако исказано, постаје осетно изразитије и снажније. Баш овај моменат њихов свакако је највише учинио да се облици бројног придева *обоји* почну повлачити из књижевне употребе, и да се све више повлаче. С друге стране, то је довело до тога да је до извесне мере избледело осећање за његово право и основно значење, а онда и за његову правилну употребу (нарочито кад су у питању именице чијим се обликом обележава скупна целина, а о којима је овде и говорено). Отуда се и дешава да се облици ове речи често срећу тамо где својом употребом отворено нарушавају општу правилност књижевног језика и одакле их зато треба сузбијати. Мислим да ово могу илустровати горњи примери.

Б. Милановић